

ЧЛЕНСТВО МІСТ УКРАЇНИ В «ЛІГІ ІСТОРИЧНИХ МІСТ» ЯК СПОСІБ ЗБІЛЬШЕННЯ ЇХНЬОЇ ТУРИСТИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТІ

Розглядається категорія «історичного міста», особливості формування цього поняття в часі, основні проблеми й протиріччя, пов'язані із цим статусом для міст. Характеризується міжнародна неурядова організація «Ліга історичних міст», її цілі й завдання, географія міст-членів, запропонована їхня класифікація за просторово-часовою ознакою. Основною причиною прагнення до членства в організації міст України визначене намагання збільшити власну туристичну відомість (репрезентативність) в світі.

Ключові слова: історичне місто, Ліга історичних міст, збереження культурної спадщини міст, культурна спадщина як туристичний ресурс.

Олег Афанасьєв. ЧЛЕНСТВО ГОРОДОВ УКРАИНЫ В «ЛИГЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ГОРОДОВ» КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ИХ ТУРИСТИЧЕСКОЙ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТИ. *Рассматривается категория «исторического города», особенности формирования данного понятия во времени, основные проблемы и противоречия, связанные с соответствующим статусом для городов. Характеризуется международная неправительственная организация «Лига исторических городов», ее цели и задачи, география городов-членов, предложена их классификация по пространственно-временному признаку. Основной причиной стремления к членству в организации городов Украины определено желание повысить собственную туристическую известность (репрезентативность) в мире.*

Ключевые слова: исторический город, Лига исторических городов, сохранение культурного наследия городов, культурное наследие как туристический ресурс.

Oleg Afanasiev. MEMBERSHIP OF UKRAINIAN CITIES IN «LEAGUE OF HISTORICAL CITIES» AS THE WAY OF INCREASE OF THEIR TOURIST REPRESENTATIVE. *The category of “historical city”, features of forming this concept in time, basic problems and contradictions connected with the corresponding status for cities is considered. The international non-governmental organization «League of historical cities», its purposes and a problem the geography of cities-members is characterized, also their classification on a spatio-temporal sign is offered. The principal cause of aspiration to membership in the organization of Ukrainian cities defines desire to rise own tourist popularity (representative) in the world.*

Keywords: historical city, League of historical cities, preservation of a cultural heritage of cities, cultural heritage as a tourist resource.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Традиції міського життя на теренах України сягають античних часів. Багато сучасних міст ведуть свої літописи від згадувань про них в давніх літописах. Чимало міст країни – великих, середніх й малих – в різному ступені збереженості мають архітектурні комплекси й споруди, що являють собою пам'ятки містобудівного мистецтва як національного, так й світового рівня. На законодавчому рівні закріплені поняття «історичне населене місце» й «історичне місто». З чотирьох об'єктів культурної спадщини списку ЮНЕСКО в Україні два являють собою саме історичні центри двох «культурних столиць» країни (Софійський собор й Києво-Печерська лавра в Києві, ансамбль історичного центру «Старе місто» у Львові). Тим не менш, цей наявний історико-культурний ресурс (потенціал) залишається недостатньо використовуваним, недооціненим, маловідомим в світі. Часто, за відсутності уваги й підтримки від центральної влади, міста самотужки намагаються подолати ці проблеми.

Престижним й економічно вигідним (перш за все в контексті позиціонування на світовому туристському ринку) для будь-якого міста є внесення його об'єктів до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Втім, значна бюрократизованість цієї процедури, а часто – й значний суб'єктивізм при оцінюванні значущості об'єктів тієї чи іншої країни, вимагають шукати нові засоби просування й світової популяризації власного історико-культурного надбання містами, зокрема, й українськими. Одним із таких механізмів стає намагання міських адміністрацій залучитися до участі в роботі альтернативних історико-культурних міжнародних організацій. Прикладом такої організації, що набуває все більшої популярності в світі, є Ліга історичних міст, до членства в якій протягом декількох останніх років долучилися Київ, Одеса, Львів, Луцьк, й висловили наміри приєднатися Чернівці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики історичних міст взагалі має обмежений характер. Ще менше досліджень, пов'язаних із науковим обґрунтуванням їхньої сукупної ролі й значення в туризмі. Окремі питання, що стосуються історико-культурної спадщини (ІКС) історичних міст, розглядаються в працях Ю. Веденіна, Г. Лаппо, Б. Фотьє, Г. Кассона, Ч. Девілерса тощо. Історичні міста скрізь призму культурологічного значення розглядали Е. Глизіна, С. Волков, В. Ільїн, А. Арнгейм, К. Гутієрес, К. Лінч та ін. Принцип історичності в методиці дослідження формування міст висвітлений О. Дмитруком [2]; методику ретроспективного аналізу процесів формування поселень, в т.ч. міських, розробив В. Круль; історичні міста як важливу культурно-історичну категорію туристичних ресурсів України розглядають О. Любіцева, Є. Панкова, В. Стафійчук [4]. Про членство міст України в різноманітних історико-культурних міжнародних організаціях, в т.ч. й в Лізі історичних міст, наявні тільки окремі повідомлення у ЗМІ та інформаційно-довідкових ресурсах мережі Internet.

Метою статті є висвітлення ролі й діяльності міжнародної організації «Ліга історичних міст», аналіз наявного й перспективного членства в ній міст України й обґрунтування значущості цієї організації в підвищенні туристичного

потенціалу міст України.

Виклад основного матеріалу. У світовому історичному, географічному, культурологічному, урбаністичному й юридичному просторі досить усталеною є категорія «історичне місто». Втім, поняття це не є однозначно розробленим й визначеним з теоретико-методологічної точки зору, тоді як з праксеологічного ракурсу наявність цього статусу надає тому чи іншому місту певних преференцій – перш за все економічних через залучення до міських атракцій туристичних потоків. Досвід багатьох країн світу засвідчує, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливати на отримання значних доходів [7].

Уявлення про історичну міську спадщину своїм корінням сягає часів Ліги Націй – організації-праобразу ООН, що намагалася після Першої Світової війни виробити певні загальносвітові стандарти й критерії розвитку, в т.ч. й культурологічного. Усвідомлення загрози знищення безцінних пам'яток архітектури й мистецтва внаслідок технологічного вдосконалення зброї масового знищення й загострення міждержавних стосунків породило ідею створення списку пам'ятників міст із найціннішою ІКС, які б заборонялося бомбардувати у випадку війн. Концепція «історичного міста» з'являється в 1930-х роках й за своїм сенсом спрямована на захист вже не окремих пам'яток, а «міського ландшафту» давніх й самобутніх міст в цілому. В повоєнні роки багато історичних міст Європи намагалися відшукати гармонійну стратегію збереження й відновлення історичної спадщини, відповідну новітнім економічним й соціальним викликам, в т.ч. й адаптувати історичні квартали й центри до вимог світової туристичної індустрії. В західній науковій літературі термін «the historical town» активно став застосовуватися з 1955 р., коли було розпочато роботу зі створення низки атласів європейських історичних міст [1]. У 1972 р. ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону культурної й природної спадщини й відтоді веде т.зв. «Список об'єктів культурної спадщини», до якого включено в т.ч. й чимало історичних міст та історичних центрів давніх міст. У 1976 р. тією ж організацією було прийнято «Рекомендацію із збереження і

сучасної ролі історичних ансамблів», в якій застосовано й поняття «історичні міста». Проте ні в цьому документі, ні в наступних на завданнях наукового дослідження міської спадщини спеціально не наголошувалося, не було чітко визначено і критерії віднесення того чи іншого міста до категорії «цінність, яка підлягає охороні». Аж до 1987 р. у міжнародно-правовому лексиконі не було чітких дефініцій понять «історичний населений пункт», «історичне місто». «Міжнародна хартія про охорону історичних міст» від 1987 р. також не надала чіткого визначення цим поняттям. І сьогодні можна зустріти тільки узагальнені визначення зазначених понять, в котрих основну увагу зосереджено, перш за все, на часовій ознаці міста.

В Україні постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 26.07.2001 затверджений Список історичних населених місць України. Історичне населене місце – згідно з українським законодавством – це місто, селище міського типу чи село, яке зберегло повністю або частково свій історичний ареал з об'єктами культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку [8]. Загалом в країні існує 39 історичних міст, вік яких перевищує тисячу років, понад 500 міст і містечок мають 900-річну історію. А всього на теренах держави 1399 міст і селищ та близько 8000 сіл мають цінну ІКС [4]. Проте світові абсолютна більшість її не відома, до світового туристичного потоку залишається не залученою.

В аспекті континуїтету процесів глобалізації, джентрифікації міст (реконструкція й оновлення центральноміських частин; перетворення старих районів міст у фешенебельні квартали), ускладнення соціальної структури міст, й сьогодні актуальним залишається питання про способи й засоби збереження ІКС та її адаптації до сучасних суспільно-економічних потреб. Як вважає директор Французького інституту в Дрездені Дені Боке [3], сьогодні сама концепція «історичного міста» потребує переосмислення, необхідними є нові підходи й нові організації, котрі б мали змогу взяти на себе управління процесом збереження міст із унікальною історичною спадщиною. За думкою Боке, ЮНЕСКО не спроможна впоратися із цим завданням, оскільки не має

інструментаріїв реального регулювання проблем на місцях – прикладом тому є м. Дрезден, виключене із списку світової спадщини ЮНЕСКО через побудову мосту через Ельбу. В історичних центрах Парижу, Барселони, Берліну, Санкт-Петербургу плануються й зводяться інноваційні, але не беззаперечні в архітектурно-планувальному й історико-культурному сенсі будівлі. Містобудівництво в центрі Києва, Львова, інших історичних міст України також відбувається у просторі із досить високою концентрацією історичних пам'яток. Тому необхідні реальні механізми регулювання цих процесів. Певні спроби вирішення таких завдань покладають на себе альтернативні міжнародні організації та об'єднання, наприклад, Організація міст Всесвітньої спадщини (створена в 1991 р. під егідою ЮНЕСКО), Ліга історичних міст та інші.

Альтернативним неурядовим міжнародним історико-культурним об'єднанням є Ліга історичних міст (ЛІМ) [10], рішення про створення якої було прийнято на ініційованій японським містом Кіото Першій Всесвітній конференції історичних міст в 1987 році. В 1994 р. відбулася установча конференція ЛІМ, до членів якої увійшли 48 історичних міст світу, в т.ч. й Київ. На сьогодні список членів організації збільшився до 86 міст з 55 країн світу (табл. 1). Головна мета організації – сприяння розвитку історичних міст світу, захист їхнього історико-культурного надбання, сприяння культурологічним обмінам тощо. З метою реалізації своїх цілей ЛІМ проводить Всесвітні конференції історичних міст, видає Бюлетень, інші інформаційні матеріали, організовує й підтримує спільні наукові дослідження, реалізує інші проекти.

Органами управління ЛІМ є Генеральна Асамблея, Рада директорів й Секретаріат. Голова ЛІМ обирається серед мерів міст-членів строком на 4 роки. Штаб-квартира ЛІМ перебуває в м. Кіото. Кожне місто-член ЛІМ сплачує щорічний членський внесок, який дорівнює 100 доларам США.

Офіційний логотип ЛІМ затверджений в травні 1998 р. У змісті зображення будинок символізує історичні міста як найперші й найважливіші в світі (рис. 1).

Таблиця 1 Членство історичних міст світу в ЛІМ (за даними [10])

Країна	Місто-член ЛІМ	Рік вступу до ЛІМ
Є В Р О П А		
Австрія	Відень	1994
	Бад-Ішль	2010
Азербайджан	Шекі	2008
Бельгія	Брюссель	1994
Білорусь	Мінськ	2008
Болгарія	Велико-Тирново	2009
Боснія і Герц.	Сараєво	2009
Велика Британія	Единбург	1994
	Норідж	2007
Греція	Афіни	1994
Ірландія	Дублін	1994
Іспанія	Барселона	1994
	Кордова	1996
	Сантьяго-де-Компостела	1996
Італія	Флоренція	1994
	Рим	1994
Кіпр	Нікосія	2006
Латвія	Рига	2007
Нідерланди	Амстердам	1994
	Гаага	1998
Німеччина	Кельн	1994
Польща	Краків	1994
Португалія	Лісабон	1994
Росія	Казань	2001
Румунія	Яси	1996
	Констанца	2009
Сербія	Ніш	2009
Словаччина	Братислава	1994
Угорщина	Будапешт	1994
Україна	Київ	1994
	Луцьк	2008
	Львів	2008
	Одеса	2008
Франція	Бордо	1994
	Париж	1994
	Монпельє	1996
	Діжон	2003
Хорватія	Загреб	1994
Чехія	Прага	1994
Швейцарія	Цюріх	1994
	Женева	2004
Швеція	Гельсинборг	1996
ПІВНІЧНА АМЕРИКА		
Канада	Монреаль	1994
	Квебек	1994
США	Бостон	1994

Країна	Місто-член ЛІМ	Рік вступу до ЛІМ
ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА		
Мексика	Гвадалахара	1994
	Мехіко	1994
Перу	Куско	1994
МАГРИБ, БЛИЗЬКИЙ СХІД І ЦЕНТР. АЗІЯ		
Алжир	Алжир	1997
Єгипет	Олександрія	1994
Ізраїль	Єрусалим	1994
Ірак	Багдад	1997
Іран	Ісфаган	1994
Марокко	Фес	1994
Пакистан	Лахор	1994
Туніс	Туніс	1994
Туреччина	Стамбул	1994
	Конья	1997
	Османгазі	2008
	Бурса	2010
Узбекистан	Ташкент	1994
А З І Я		
В'єтнам	Ханой	1994
	Хюе	2006
Індія	Варанасі	1994
Індонезія	Джакарта	1994
Китай	Нанкін	1994
	Сіань	1994
	Чженчжоу	2004
	Ченду	2006
	Янчжоу	2009
КНДР	Кесон	1994
Корея, Респ.	Кьонджу	1994
	Андон	2004
	Пуе	2006
	Конджу	2008
Монголія	Улан-Батор	1994
М'янма	Янгон	1996
Непал	Катманду	1994
Таїланд	Чіангмай	1994
Японія	Кіото	1994
	Нара	1997
	Канадзава	2009
АВСТРАЛІЯ ТА ОКЕАНІЯ		
Австралія	Мельбурн	1994
	Балларат	1999
	Норвуд	2007
	Пейнхем та Санкт-Пітерс	
А Ф Р И К А		
Гана	Аккра	1994



Рис. 1 Офіційний логотип ЛЛМ

Участь міст в ЛЛМ дозволяє їм наслідувати кращий світовий досвід із збереження ІКС і позиціонувати її на світовому рівні, в т.ч. й через різноманітні каталоги, довідники й бюлетені, які видає Ліга, а також на дво- й багатосторонній основі започатковувати й впроваджувати різноманітні програми в галузі культури, історії, мистецтва, науки, екології тощо.

Серед членів ЛЛМ є міста із досить різними характеристиками. Головна, звісно ж, – це забезпеченість об'єктами ІКС. Не вдаючись в детальні розрахунки показників забезпеченості об'єктами ІКС, відзначимо загальну закономірність: чим більше за розмірами місто й чим раніший час його заснування, тим більший історико-культурний потенціал воно має, тим багатшою є його ІКС. До міст-членів ЛЛМ із найбагатшою ІКС відносяться Афіни, Багдад, Єрусалим, Київ, Кіото, Олександрія, Париж, Рим, Стамбул, Туніс, Фес та ін. Також варто зазначити й такий важливий для збереження та репрезентування ІКС параметр, як адміністративний статус міста. Серед міст-членів ЛЛМ 28 (або 32,5%) мають столичний статус, решта є центрами адміністративно-територіальних утворень тих чи інших країн.

Цікавим є аналіз міст-членів ЛЛМ за історичним часом їх утворення. Дійсно, для історичної урбаністики майже кожного міста світу актуальною є проблема датування його виникнення. За основу при аналізі нами узяті найпоширеніші версії – від першого писемного згадування, офіційно прийнятої дати святкування заснування міста, або ж інші академічно визначені факти формування міського життя. Ці дані подаються міськими адміністраціями до ЛЛМ при формуванні заявки на вступ. При цьому доданий аналіз й за чисельністю населення. Отримані кількісні показники представлені в табл. 2.

Таблиця 2 Кількісний розподіл міст-членів ЛІМ за часом виникнення й чисельністю населення

За кількістю населення, За часом виникнення		Мільйон- ники (> 1000)	Найбільші (до 1000 – 500)	Крупні (до 500 – 250)	Великі (до 250 – 100)	Середні (до 100 – 50)	Малі (до 50)	<i>Всього</i>
Рання історія (до VIII в. до н.е.)		3	2	–	1	–	–	6
Античність	Рання (VIII – II вв. до н.е.)	14	2	4	1	1	–	22
	Класична (I в. до н.е. – I в. н.е.)	1	1	2	2	–	–	6
	Пізня (II – V вв. н.е.)	1	–	–	–	–	–	1
Середньовіччя	Раннє (кін. V – сер. XI вв.)	8	4	4	5	2	–	23
	Класичне (сер. XI – кін. XV вв.)	2	4	3	4	–	1	14
	Пізнє / ранній Новий час (XVI – XVII вв.)	5	1	3	–	–	–	9
Новий час (XVIII в. – 1918 р.)		2	–	1	–	1	1	5
Всього		36	14	17	13	4	2	86

Як видно з табл. 2, переважна частка міст, що є членами ЛІМ, заснована ще в античну епоху й є на сьогодні мільйонниками за кількістю мешканців. До таких відносяться переважно міста Східної Азії, Близького Сходу та Європи (Стамбул, Олександрія, Бурса, Ченду, Нанкін, Янчжоу, Рим, Париж, Відень, Ташкент та ін.). Найбільшою ІКС володіють ті міста, що засновані ще в епоху ранньої історії – Афіни, Єрусалим, Туніс, Велико-Тирнове, Чженьчжоу, Сіань. Також серед міст ЛІМ є й такі, що є порівняно молодими, заснованими вже у нові часи – з XVIII ст. Серед них є як міста-мільйонники (Мельбурн та Одеса), крупні (Канадзава), так й малі та середні (Балларат, Норвуд Пейнхем та Санкт-Пітерс). Перші, не зважаючи на їхню відносну «молодість», мають значну ІКС, першочергово внаслідок їхнього важливого адміністративного статусу; останні в якості найвидатніших своїх історико-культурних надбань мають тільки декілька об'єктів, пов'язаних із тими чи іншими окремими історичними подіями (наприклад, м. Балларат репрезентує часи «Золотої лихоманки» в Австралії). Тим не менш, всі міста ЛІМ органічно репрезентують історію людства від прадавніх часів до сьогодення, відбивають усі етапи й стадії

формування навичок природокористування в окремих регіонах світу. Багато із цих міст не мають на своїх територіях пам'яток ЮНЕСКО, не входять до Організації міст Всесвітньої спадщини, але мають не менш важливу й цінну ІКС, яка має право бути достойно представленою світові. В цьому напрямі діяльність ЛІМ заповнює певний вакуум, надаючи можливості таким містам репрезентувати себе й свою історико-культурну місію перш за все засобами міжнародного історико-культурного, пізнавального, ділового туризму.

Саме в даному контексті членство в ЛІМ цікаве багатьом містам України. Так, представленість міст нашої країни в організації за кількісним параметром порівняна із представленістю таких країн, як Франція й Туреччина, й перевищує представленість таких країн, як Італія, Іспанія, Японія тощо. Якщо невдовзі буде прийнята заявка м. Чернівці на членство, то Україна буде мати таке ж кількісне представництво в організації, як і Китай, що представлений в ній п'ятьма своїми історичними містами.

Кожне історичне місто України може похвалитися своїми особливими легендами, архітектурними пам'ятками, ландшафтно-містобудівним ладом, кожне має також свої особливі дати, пов'язані з найвидатнішими подіями міського життя. І доручення хоча б деяких з них до історико-культурних міжнародних організацій можна розглядати як набуття ними світового визнання. В табл. 3 представлені деякі історико-географічні параметри міст-членів ЛІМ від України. Як видно, найбільшою ІКС володіє, природно, столиця України. Але й інші міста-члени ЛІМ мають значні історико-культурні ресурси, в т.ч. й заповідники, пам'ятки історії, археології, монументального мистецтва тощо.

У кількох історичних містах України (Одеса, Кам'янець-Подільський, Жовква, Чернівці, Дніпропетровськ та ін.) вже розроблені й застосовуються спеціальні правила забудови й реставрації історичних та заповідних районів, виділені історичні ареали тощо. Цей досвід варто поширити на всі історичні міста й містечка країни з метою збереження їхньої ІКС та ефективного її використання в цілях туризму.

Таблиця 3 Стисла порівняльна історико-географічна характеристика міст-членів ЛІМ від України

	Київ	Одеса	Львів	Луцьк	Чернівці
Дата вступу до ЛІМ	27.04.1994	12.06.2008	12.06.2008	08.12.2008	Ймов., 15.10.2010
Населення, тис. осіб (на 01.04.2010)	2785,9	1008,8	760	211	252,1
Площа, км ²	839	163	182,01	41,61	152,75
Історико-культурні «прізвиська»	Мати міст руських, Новий Єрусалим	Чорноморська Перлина, Маленький Париж	Західна столиця, Місто Лева, Перлина корони Європи	Столиця Волині, Лучеськ Великий, Маленький Рим Сходу	Серце Буковини, Перлина Буковини, Маленький Відень
Перші згадки про поселення	482 р.	1 415 р.	1 256 р.	бл. 1000 р.	др.пол. XII ст.
Набуття статусу міста	IX ст.	1 794 р.	1 356 р.	1 085 р.	1 408 р.
Найбільш давні будівлі, ст.	XI – XII	поч. XIX	XIII	XIII – XIV	XVII
Кількість об'єктів національного значення (за [7])	Історико-культурні, меморіальні, архітектурні заповідники				
	5	0	2	1	0
	Пам'ятки історії				
	117	2	11	1	3
	Пам'ятки археології				
	24	0	1	0	0
	Пам'ятки монументального мистецтва				
9	4	2	1	0	
Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО	Київ: Собор святої Софії і прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра (№527, 1990)	Відсутні	Львів – ансамбль історичного центру (№865, 1998)	Відсутні	Відсутні

Висновки. Україна займає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний туристичний інтерес у іноземних подорожуючих. Збереження ІКС є одним з пріоритетів державної культурної політики. Особливо це стосується тих міст, які найменше потерпали від техногенних навантажень індустріальної епохи, в яких в значній мірі збереглася історична спадщина. Для багатьох з цих міст міжнародні турпотоки можуть стати головною стратегією їх подальшого розвитку. Поширення відомостей про ІКС

окремих міст України за кордоном держави є колосальними потенційними ресурсами розвитку як для місцевих громад, так й для всієї країни. Перетворення історичних міст країни в сучасні туристичні центри є складним комплексним завданням. Вирішити його можна тільки завдяки спільним зусиллям всіх зацікавлених сторін. Тільки тоді, коли ця справа стане спільною для територіальної громади і держави, можливі швидкі позитивні зрушення. Для запуску цього процесу конче необхідна зовнішня професійна допомога. Вдалиий приклад допомоги з боку міжнародних організацій (таких, як ЛІМ) ілюструє вплив першого вдалого поштовху в мобілізації місцевих ресурсів. В даному випадку підготовка місцевих керівників і місцевого активу, здатного на самостійну ініціативу і дії, й стала ключем до успішних зрушень. Можна сподіватися, що напрями історико-культурної співпраці історичних міст України із міжнародними культурологічними організаціями буде надалі розширюватися, і через це ІКС нашої держави ставатиме все більш атрактивною для іноземних туристів, що, в свою чергу, сприятиме більшій її репрезентації в світі, збільшенню фінансових потоків від розвитку сфери туристичних послуг, слугуватиме розширенню й покращенню інфраструктури.

Список використаних джерел

- 1. Веселова М. Н. Исторический город как контекст русской культуры : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. культурологи : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Веселова Мария Николаевна ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2009. – 16 с.*
- 2. Дмитрук О. Ю. Урбаністична географія. Ландшафтний підхід (Методика ландшафтного аналізу урбанізованих територій): Монографія / О. Ю. Дмитрук. – К. : РВЦ «Київський університет», 1998. – 139 с.*
- 3. Исторические города в эпоху глобализации: Петербург в сравнительной перспективе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cogita.ru/analitka/istoricheskie-goroda-v-epohu-globalizacii-peterburg-v-sravnitelnoi-perspektive>. – Назва з екрана.*
- 4. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.*
- 5. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик. – Львів: НАН України; ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.*
- 6. Пам'ятки архітектури та містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / За ред. А. Мардера,*

В. Печерського. – К. : Техніка, 2000. – 664 с.

7. *Перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які заносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України / Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928. – К., 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spadshina.com.ua/index.php?sID=23&itemID=376>. – Назва з екрана.*

8. *Порядок визнання населеного місця історичним / Кабінет Міністрів України. – К., 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=909-2006-%EF>. – Назва з екрана.*

9. *Тронько П. Історичне місто як культурна цінність і об'єкт пам'яткоохорони / П. Тронько, Я. Верменич // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2009. – №15. – С.171–183.*

10. *The League of historical cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kyoto.jp/somu/kokusai/lhcs/renmeifront.htm>. – Назва з екрана.*

11. *UNESCO's World Heritage [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://whc.unesco.org>. – Назва з екрана.*

Стаття опублікована:

Афанасьєв О.Є. Членство міст України в «Лізі історичних міст» як спосіб збільшення їхньої туристичної репрезентативності // Часопис соціально-економічної географії. – 2010. – Вип. 9 (2). – С. 65-71.